

**Silny samorząd – silna Polska.
Przyszłość zaczyna się w gminach.**

W dniach 18-19 listopada 2025 roku w Jachrance koło Warszawy odbył się XXI Kongres Gmin Wiejskich. Jego organizatorem, od strony merytorycznej, był Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej (ZGWRP). W trakcie obrad, które zgromadziły ok. 500 osób, podejmowane były najważniejsze i najaktualniejsze wyzwania stojące przed gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi w Polsce. W efekcie dwudniowego posiedzenia oraz bieżących kontaktów Zarządu i Biura ZGWRP z przedstawicielami gmin z obszarami o charakterze wiejskim, wypracowane zostały stanowiska XXI Kongresu Gmin Wiejskich. Wśród nich znalazło się również stanowisko poniższe.

**STANOWISKO
XXI KONGRESU GMIN WIEJSKICH
w sprawie
finansowania oświaty w kontekście dynamicznych zmian
demograficznych i ograniczeń kompetencyjnych gmin**

Jachranka, 19 listopada 2025 r.

Uczestnicy XXI Kongresu Gmin Wiejskich oraz Gminy stowarzyszone w Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej (ZGWRP) uważają, że zmiany wprowadzone w systemie dochodów jednostek samorządu terytorialnego (JST), choć w założeniach miały przywracać równowagę finansową samorządom po latach uszczuplania dochodów własnych, **nie rozwiązują podstawowego problemu, jakim jest strukturalne niedofinansowanie zadań oświatowych.**

W gminach wiejskich, które:

- mają najniższe dochody podatkowe na mieszkańca,
- obejmują rozległe terytoria o niskiej gęstości zaludnienia,
- muszą utrzymywać placówki w warunkach drastycznego spadku liczby uczniów,

wydatki oświatowe przekraczają **40-60% całych budżetów**, co dramatycznie ogranicza możliwość realizowania innych zadań publicznych. W tym inwestycji nawet współfinansowanych ze środków zewnętrznych. Brakuje środków na zabezpieczenie wkładu własnego. Nowa ustawa o dochodach JST **nie wprowadziła mechanizmów wyrównujących tę dysproporcję**, pozostawiając gminy wiejskie w stanie chronicznej nierównowagi finansowej. W wielu gminach liczba uczniów spadła **o 30-60% w ciągu dekady**, a w części szkół funkcjonują klasy kilku-, dwu-, a nawet **jednoosobowe!**

Mimo tak trudnej sytuacji demograficznej:

- **kwota „potrzeb oświatowych” nie uwzględnia spadku liczby uczniów** w sposób kompensujący koszty stałe,
- **obowiązujący algorytm nie przewiduje rekompensaty dla gmin o rozproszonej sieci osadniczej**, gdzie koszty dowozów i utrzymania budynków są znacznie wyższe,
- **gminy nie mają realnych narzędzi dostosowania sieci szkół do zmian demograficznych**, ponieważ kompetencje w tym zakresie zostały nadmiernie scentralizowane.

W praktyce oznacza to, że **gmina ponosi pełną odpowiedzialność finansową, ale nie ma pełnej swobody decyzyjnej.**

To głębokie naruszenie zasady samodzielności samorządu (art. 16, art. 165 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej).

W efekcie gminy są zmuszone finansować szkoły, których utrzymanie nie ma żadnych podstaw ekonomicznych a wręcz pogłębia zapaść finansową JST.

Nowy system finansowania oświaty jest strukturalnie niedopasowany do realiów gmin wiejskich. Kwota „potrzeb oświatowych” pozostaje dalece **niewystarczająca**, ponieważ:

1. **Nie pokrywa wynagrodzeń nauczycieli** wynikających z Karty Nauczyciela.
2. **Nie uwzględnia kosztów stałych**, takich jak: obsługa administracyjna, utrzymanie budynków (w tym: ogrzewanie, energia elektryczna, woda).
3. **Nagradza liczebność uczniów, a nie koszty jednostkowe**, które w gminach wiejskich są znacznie wyższe.
4. **Nie przewiduje specjalnego algorytmu dla gmin o rozproszonej sieci osadniczej i niskiej liczbie uczniów w oddziałach.**

W praktyce oznacza to, że gminy wiejskie realnie dodatkowo przekazują na oświatę setki milionów złotych rocznie, z czego część gmin przeznacza środki przekraczające:

- 150% kwoty „potrzeb oświatowych”,
- 60% całego budżetu operacyjnego.

Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej, biorąc pod uwagę powyższe argumenty, w imieniu uczestników XXI Kongresu Gmin Wiejskich oraz Gmin Członkowskich, wnosi o wprowadzenie następujących zmian w ustawie o dochodach JST:

1. Zagwarantowanie, że naliczona kwota „potrzeb oświatowych” w pełni pokryje koszty wynagrodzeń nauczycieli wraz z pochodnymi i świadczeniami.

2. Wprowadzenie nowego algorytmu podziału łącznej kwoty potrzeb oświatowych

Algorytm powinien uwzględniać:

- koszty stałe funkcjonowania małych szkół,
- rozproszenie osadnictwa,
- spadek liczby uczniów,
- wyższe koszty dowozów,
- minimalne standardy dostępności edukacji na wsi.

3. Przywrócenie realnej samodzielności JST w zakresie organizacji sieci szkół

Związek domaga się: odebrania kuratorom oświaty prawa weta – ewentualnie wprowadzenia zasady, że negatywna opinia kuratora **nie jest wiążąca**, jeśli decyzja JST o likwidacji szkoły wynika z przyczyn finansowych i demograficznych.

4. Wprowadzenie „Koszyka Usług Oświatowych”

Wartość koszyka powinna być:

- indywidualnie wyliczana,
- gwarantowana ustawowo i zabezpieczona w budżecie państwa,
- adekwatna do poziomu nauczania i specyfiki gminy.

5. Zwiększenie udziału JST w PIT/CIT w celu wzmocnienia dochodów własnych

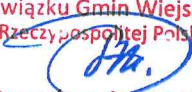
Należy tego dokonać zgodnie z celem nowej ustawy o dochodach JST, ale w praktycznym wymiarze, który pozwoli realnie pokryć rosnące koszty oświaty.

6. Wprowadzenie specjalnego strumienia finansowania dla gmin o silnej depopulacji

Przyznanie tzw. „*Subwencji demograficznej*” dla gmin wiejskich, które ponoszą największe koszty jednostkowe kształcenia.

Obecny system finansowania oświaty **nie zapewnia jednostkom samorządu terytorialnego ani stabilności finansowej, ani konstytucyjnej samodzielności.**

Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej działając z upoważnienia gmin uczestniczących w Kongresie oraz gmin stowarzyszonych, wzywa ustawodawcę do pilnej reformy finansowania oświaty oraz przywrócenia gminom realnych narzędzi dostosowywania sieci szkolnej do sytuacji demograficznej.

Przewodniczący Zarządu
Związku Gmin Wiejskich
Rzeczypospolitej Polskiej

Stanisław Jastrzębski